

نقش «مادر» در تحقق تمدن نوین اسلامی با رویکردی به توطئه‌های دشمن علیه خانواده

فاطمه فخاری پور چرخابی^۱

چکیده

در اندیشه اسلامی، خانواده رکن اساسی تمدن‌سازی و مادر، محور اصلی آن در ابعاد فرهنگی و تربیتی است. این مقاله با رویکردی توصیفی - تحلیلی، به بررسی نقش فرهنگی و تربیتی مادر در تحقق تمدن نوین اسلامی می‌پردازد و در این مسیر، تهدیدات دشمنان علیه نهاد خانواده و جایگاه مادری را واکاوی می‌کند. در بُعد فرهنگی، مادر با انتقال باورها، ارزش‌های دینی و سبک زندگی اسلامی به نسل آینده، نقش کلیدی در شکل‌گیری هویت فرهنگی جامعه اسلامی ایفا می‌کند. او نخستین واسطه میان کودک و فرهنگ توحیدی است که با رفتار، پوشش، گفتار و سبک زندگی خود، بنیان‌های فرهنگ تمدن‌ساز را به فرزند منتقل می‌کند. در بُعد تربیتی، مادر با ایفای نقش معلم و مربی نخستین، وظیفه تربیت دینی، اخلاقی و شخصیتی فرزندان را بر عهده دارد و از این طریق، زمینه‌ساز پرورش نسلی متعهد، دیندار و آگاه برای تحقق جامعه اسلامی است.

کلید واژه‌ها: تمدن نوین اسلامی، تهاجم فرهنگی، خانواده، نقش مادر، فرهنگ، تربیت، تربیت اسلامی.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها اردکان، شماره تماس: ۰۹۱۴۰۷۱۵۱۹۵

مقدمه

تمدن نوین اسلامی، چشم‌اندازی است که رهبر معظم انقلاب اسلامی آن را به عنوان مسیر تحقق آرمان‌های دینی و اجتماعی جامعه اسلامی معرفی کرده‌اند. که در پرتو آموزه‌های دین اسلام و رهنمودهای معصومین (علیهم السلام) تعریف شده است. در این مسیر، خانواده به عنوان اصلی‌ترین نهاد تربیتی و اجتماعی، در شکل‌دهی به فرهنگ، ارزش‌ها و هویت اسلامی نقش کلیدی و بی‌بدیلی دارد. در این میان، جایگاه مادر به عنوان محور خانواده و نخستین مربی و معلم نسل آینده، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چرا که نقش مادر در تربیت، انتقال فرهنگ دینی و تقویت بنیان خانواده، مستقیماً بر کیفیت و کمیت تمدن نوین اسلامی تأثیرگذار است.

اما در این راه، دشمنان اسلام با توطئه‌های فرهنگی و اجتماعی، تلاش می‌کنند تا از طریق تضعیف نقش مادر و خانواده، بنیان‌های این تمدن را سست نمایند. تهاجمات فرهنگی، الگوهای غلط تربیتی و تغییر در ارزش‌های خانوادگی از مهم‌ترین ابزارهایی است که برای تمدن‌زدایی به کار گرفته شده است. در چنین شرایطی، بازشناسی و احیای نقش مادران در ابعاد فرهنگی و تربیتی، ضرورتی انکارناپذیر است. این مقاله با عنوان «نقش مادر در تحقق تمدن نوین اسلامی با رویکردی به توطئه‌های دشمن علیه خانواده»، درصدد است با تمرکز بر دو بُعد مهم فرهنگی و تربیتی مادر، به تحلیل و تبیین این نقش کلیدی بپردازد. بدین منظور، ابتدا به نقش فرهنگی مادر در مقابله با تهاجم نرم دشمن پرداخته می‌شود و در ادامه، نقش تربیتی مادر در پرورش نسل تمدن‌ساز بررسی خواهد شد. امید است با روشن شدن این نقش کلیدی و تهدیدات پیش‌رو، گامی مؤثر در جهت تقویت بنیان‌های خانواده و تمدن اسلامی برداشته شود.

پایان نامه، مقاله و کتاب‌های متعددی در خصوص خانواده، تمدن نوین اسلامی و مسائل مربوط به آن نوشته شده است.

از جمله کتاب‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد؛ کتاب «نقش بانوان در تمدن‌سازی بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» که در سال ۱۴۰۲ توسط نادر کاظمی برم‌له و منیر شکر بگی منتشر شده است. نویسندگان با روش توصیفی تحلیلی و بر اساس محورهای بیانیه گام دوم انقلاب شرح داده‌اند که بانوان در ۵ حیطه کلیدی

تمدن سازی اسلامی نقش ویژه ای دارند. و کتاب دیگری با عنوان « نقش خانواده‌ها در تمدن نوین اسلامی » نام برد که توسط سقراط طاهرخانی در سال ۱۴۰۲ نوشته شده است و انتشارات میعاد اندیشه آن را منتشر کرد. در این کتاب به تحلیل نقش خانواده به ویژه مادر به عنوان رکن اصلی فرهنگ ساز در فرایند تمدن سازی اسلامی و همچنین بررسی ساختار جایگاه مادری در باز تولید ارزش‌ها و تربیت نسل اسلامی پرداخته است.

در میان مقالات می‌توان به مقاله « نقش مادران فاطمی در تربیت جوانان حسین تمدن ساز اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری » اشاره کرد که توسط خدیجه نظری نوشته شده است و در اولین کنفرانس ملی تازه‌های روانشناسی تکاملی و تربیتی در سال ۱۴۰۱ منتشر شد. این پژوهش به صورت توصیفی تحلیلی است که به نقش مادران فاطمی و مبنای رهنمودهای مقام معظم رهبری پرداخته است تمرکز بر تربیت عقلی و عاطفی جوانان حسینی به عنوان عنصر موثر در تمدن سازی اسلامی دارد نتیجه‌گیری نشان می‌دهد مادر فضایی برای بیدارسازی اندیشه جوانان و انگیزش آنها جهت تشکیل تمدن اسلامی فراهم می‌کند. و مقاله دیگری با عنوان « بازخوانی جایگاه و نقش مادر و فرهنگ مادری در تمدن نوین اسلامی » را نام برد که در سال ۱۴۰۲ توسط ناهد طیبی و فاطمه علیپور به نگارش درآمد و فصلنامه مطالعات اسلامی زنان و خانواده آن را منتشر کرد. در این مقاله نویسندگان کلید واژه‌های قرآنی نساءنا در آیه مباحله و امهات المومنین در سوره احزاب را تحلیل کردند. و نقش مادر در افزایش جمعیت و تربیت انسان متعالی به عنوان یکی از علل تمدن ساز را مورد بررسی قرار دادند.

از میان پایان نامه‌ها می‌توان به پایان نامه « نقش بانوان در ایجاد تمدن نوین اسلامی با تأکید بر قرآن کریم و منویات مقام معظم رهبری » که توسط معصومه محمودی نظر و معصومه نیکو خصال که در سال ۱۴۰۱ منتشر گردید. این پایان‌نامه به بررسی نقش بانوان در ایجاد تمدن نوین اسلامی با تأکید بر قرآن کریم و منویات مقام معظم رهبری پرداخته است. پژوهشگران در این تحقیق به تحلیل جایگاه زنان در جامعه‌سازی و تمدن‌سازی اسلامی پرداخته و سهم زنان در تحقق تمدن نوین اسلامی را برجسته عنوان کرده‌اند. پایان نامه دیگری با عنوان « بررسی نقش مادر در تربیت دینی فرزند از دیدگاه قرآن و روایات » که توسط فاطمه زهرا احسانی در سال ۱۳۹۷ به چاپ رسیده است. این پایان‌نامه به بررسی دیدگاه‌های قرآن و روایات در مورد نقش مادر در تربیت دینی فرزند قبل و بعد از تولد پرداخته است.

اما در مقاله حاضر سعی شده است «نقش فرهنگی و تربیتی مادر در تحقق تمدن نوین اسلامی با رویکردی به توطئه‌های دشمن علیه خانواده» را مورد بررسی قرار دهد. که در هیچ کدام از پژوهش‌هایی که قبلاً ذکر شد به این موضوع نپرداخته است.

این مقاله به روش توصیفی تحلیلی به دنبال پاسخ به سوالات زیر می‌باشد:

۱- نقش فرهنگی مادر در تحقق تمدن نوین اسلامی با رویکردی به توطئه‌های دشمن علیه خانواده چیست؟

۲- نقش تربیتی مادر در تحقق تمدن نوین اسلامی با رویکردی به توطئه‌های دشمن علیه خانواده چیست؟

۱- مفهوم‌شناسی

در هر پژوهش علمی، تبیین مفاهیم کلیدی گامی ضروری در جهت شفاف‌سازی موضوع و تعیین چارچوب نظری آن است. در این بخش، مفاهیم اصلی مقاله حاضر را مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

۱-۱- مادر

در لغت‌نامه دهخدا، «مادر» چنین تعریف شده است: «زن زاینده، اصل هر چیز، منشأ، بنیان، پایه.» (دهخدا، ۱۳۷۷، ص ۵۲۳)

در عربی، واژه «أُمّ» از ریشه «أَمَمَ» به معنای قصد کردن و مراجعه است، که دلالت بر محوریت، رجوع و پناه‌جویی دارد. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۲۳)

در فرهنگ اسلامی، مادر نه فقط زاینده و پرورش‌دهنده، بلکه نخستین معلم انسان و مربی اصلی نسل آینده است. در روایات آمده است: «الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ»؛ بهشت زیر پای مادران است. (پاینده، ۱۳۲۴، حدیث ۱۹۵۷)

در نگاه علامه طباطبایی، مادر ستون اساسی در ایجاد روحیه دینداری و پرورش فضیلت در انسان است. (طباطبایی، ۱۳۶۷، ص ۱۸۰)

۱-۲- تمدن نوین اسلامی

تمدن از ریشه «مدن» به معنای سکونت در شهر، تمدن‌یافتگی، و سامان اجتماعی است. (ابن‌منظور، ۱۴۰۸، ص ۱۹۸)

مفهوم تمدن نوین اسلامی از ادبیات رهبر معظم انقلاب اسلامی گرفته شده است. ایشان تمدن نوین اسلامی را مجموعه‌ای از نظام‌های پیشرفته مبتنی بر آموزه‌های وحیانی، عقلانیت اسلامی، عدالت اجتماعی، علم و اخلاق می‌دانند که در مسیر تحقق جامعه‌پردازی اسلامی، نقش کلیدی ایفا می‌کند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۷، صص ۲۶-۱۸)

تمدن نوین اسلامی عبارت است از حیات طیبه اسلامی در قالب جامعه‌سازی و ایجاد تمدن. (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱)

تمدن اسلامی عبارت است از مجموعه‌ای از ساختارهای فرهنگی، سیاسی، علمی، اخلاقی و اجتماعی که بر پایه توحید و آموزه‌های اسلام شکل گرفته است. تمدن اسلامی برخلاف تمدن مادی غرب، مبتنی بر ارزش‌های معنوی، عدالت، کرامت انسانی و عبودیت خداوند است. (محلاتی، ۱۴۰۹، صص ۶۰-۴۹)

۱-۳- نقش

در لغت، نقش به معنای «اثر، علامت، نشانه، تأثیر» آمده است. (معین، ۱۳۹۰، ص ۲۲۵۶)

در اصطلاح علوم اجتماعی، نقش به «الگوی رفتاری قابل انتظار از فرد در جایگاه اجتماعی خاص» گفته می‌شود. (شافعی، ۱۳۸۶، ص ۳۵)

در این مقاله، نقش مادر به معنای تأثیرگذاری چندبعدی او در سطح خانواده، فرهنگ، تربیت نسل و تحقق ارزش‌های اسلامی در بستر جامعه است.

۱-۴- خانواده

امام صادق (علیه اسلام) در توضیح مسئولیت مادر در تربیت فرزند فرموده‌اند؛ «إِنَّ أُمَّكَ إِنْ صَحَّتْ لَكَ، صَحَّتْ لَكُمْ دُنْيَاكُمْ وَآخِرَتُكُمْ» اگر مادر شما صحیح و سالم باشد، دنیای شما و آخرت شما نیز سالم خواهد بود. (کافی، ۱۳۶۹، ص ۵۷۲) این روایت به نقش کلیدی مادر در تربیت فرزند و تأثیر مستقیم او در شکل‌دهی شخصیت و سرنوشت فرزند اشاره دارد. به عبارتی، اخلاق مادر و تربیت صحیح او نقش تعیین‌کننده‌ای در آینده فرزند دارد.

۲-۳- مقابله با توطئه‌های دشمن در حوزه تربیتی

توطئه‌های دشمن علیه نقش تربیتی مادر شامل تهاجم فرهنگی و رسانه‌ای است که به‌طور سیستماتیک درصدد تغییر ارزش‌های خانوادگی و اجتماعی است. دشمنان تمدن اسلامی با ترویج الگوهای تربیتی غربی، مادران مسلمان را به‌گونه‌ای هدف قرار داده‌اند که از نقش اصلی خود یعنی تربیت نسل‌های آینده اسلامی غافل شوند. در این راستا، استفاده از رسانه‌های بی‌هویت و شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان ابزاری برای دگرگونی نگرش مادران و سلب قدرت تربیتی از آن‌ها بسیار خطرناک است.

آیت‌الله جوادی آملی در این زمینه می‌فرماید: «دشمنان با ارائه الگوهای زندگی غربی، سعی دارند که مادران مسلمان را از مسئولیت تربیتی شان جدا کنند و آن‌ها را درگیر مسائل بی‌ارزش و غرب‌گرا کنند.» (جوادی آملی، ۱۳۹۷، صص ۵۵-۴۹)

۳-۴- حفظ اصول تربیتی در برابر تهاجم فرهنگی

در مقابله با توطئه‌های فرهنگی دشمن، ضروری است که مادران از لحاظ تربیتی از سلاح‌هایی چون آموزش دینی، سواد رسانه‌ای و خودآگاهی در برابر تهدیدات فرهنگی بهره‌مند شوند. ارتقاء سواد دینی و رسانه‌ای مادران می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا از تحریف‌های رسانه‌ای و فرهنگی جلوگیری کنند و نقش خود را در تربیت نسل مقاوم به‌خوبی ایفا نمایند.

در این راستا، مقام معظم رهبری تأکید دارند که؛ «مادر خانواده، تربیت‌کننده، فرهنگ ساز و تمدن‌ساز است.»
(خامنه‌ای، ۱۳۹۰، ص ۳۴۴)

نتیجه‌گیری

در فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی، مادر جایگاهی بی‌بدیل دارد؛ چراکه از یک‌سو، نقش‌آفرین اصلی در تربیت دینی و اخلاقی نسل آینده است و از سوی دیگر، نخستین منتقل‌کننده فرهنگ، هویت و ارزش‌های اسلامی به فرزندان به شمار می‌رود. در بعد فرهنگی، مادر با سبک زندگی، باورها و کنش‌های روزمره خود، نخستین نهاد فرهنگی را در درون خانواده شکل می‌دهد و فرهنگ اسلامی را از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌دهد. در بعد تربیتی نیز، مادر به‌عنوان نخستین معلم و الگو، زمینه‌ساز رشد شخصیتی، اخلاقی و اعتقادی فرزندان است و از این مسیر، نقش مهمی در تربیت نسل تمدن‌ساز ایفا می‌کند.

منابع

• قرآن

کتاب

- ۱- ابن منظور، م. (۱۴۰۸). لسان العرب. انتشارات بیروت.
- ۲- پاینده، ا. (۱۳۲۴). نهج الفصاحه، حدیث ۱۹۵۷، انتشارات جاویدان
- ۳- پستمن، ن. ترجمه محمد اسماعیل زاده (۱۳۸۰). مرگ تفکر در عصری از رسانه‌ها. انتشارات سروش.
- ۴- جوادی آملی، ع. (۱۳۹۷). زن در آینه جلال و جمال. انتشارات اسراء.
- ۵- جوادی آملی، ع. (۱۳۹۰). تربیت اسلامی. انتشارات اسراء.
- ۶- حسینی، ع. (۱۳۹۵). نقش زن در تمدن‌سازی اسلامی. انتشارات معارف.
- ۷- خامنه‌ای، س. ع. گردآوری حجت الاسلام پناهیان (۱۳۹۴). سبک زندگی اسلامی. انتشارات دارالحديث.
- ۸- خامنه‌ای، س. ع. (۱۳۹۷). منشور تمدن نوین اسلامی. انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- ۹- دهخدا، ع. (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا. انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۰- راغب اصفهانی، ح. (۱۴۱۲). مفردات الفاظ قرآن. انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۱۱- رحیم‌پور ازغدی، ح. (۱۳۹۰). جنگ نرم و راه‌های مقابله. انتشارات معارف.
- ۱۲- سبحانی، ج. (۱۳۸۱). نقش مادر در تربیت فرزند. انتشارات مؤسسه امام صادق (ع).
- ۱۳- شافعی، غ. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی نقش‌های اجتماعی. انتشارات سمت.
- ۱۴- طباطبایی، س. م. ح. (۱۳۶۷). المیزان. انتشارات رجا.
- ۱۵- کلینی، م. (۱۳۶۹). الکافی، ج ۵، ص ۳۲۸، حدیث ۱. انتشارات بیروت
- ۱۶- محلاتی، س. (۱۴۰۹). نهاد خانواده در اسلام. انتشارات مؤسسه فقه الثقلین.
- ۱۷- مصباح یزدی، م. ت. (۱۳۹۱). آموزش و پرورش اسلامی. انتشارات مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.
- ۱۸- مطهری، م. (۱۳۷۷). تعلیم و تربیت در اسلام. انتشارات صدرا.
- ۱۹- مطهری، م. (۱۳۹۶). نظام حقوق زن در اسلام. مؤسسه انتشارات صدرا.

۲۰- معین، م. (۱۳۹۰) / فرهنگ فارسی معین (۳). انتشارات امیرکبیر.

۲۱- یوسفی، م. (۱۳۸۴). خانواده و تربیت دینی فرزندان. انتشارات بوستان کتاب.

سایت

۲۲- سایت: khamenei.ir، سخنرانی در دیدار با معلمان و فرهنگیان ۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۳.

۲۳- سایت: khamenei.ir، بیانات در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی دیماه ۱۳۹۰.